

תעוד חברים ברשם-קול

ארכיון מעין-צבי

זאב בלוק

זכרונות חיים

בשנים 1925 - 1987

הוקלט בשנת: 1987

מספרי קלטות: 83

עריכה ע"י: אוה אדוריאן

ראיון ע"י: שולמית קוגלמן

קסטה מס' 83 התאריך: 11.11.1987

זאב בלוק

משפחתי ואני בגרמניה עד עליית הנאצים לשלטון

ליהודים בגרמניה לא היתה למעשה הנהגה ולרבים מהם לא היתה אזרחות. בזה אנחנו היינו יוצאי דופן.. אבא ניהל בקהילה מלחמה כדי שלציבור הזה בקהילה יהיה זכות בחירה, כי הם היו כביכול יהודים מדרגה שניה. כאשר אני נולדתי הסבא שלי היה כבר חולה. אבא שלי נולד ב- 1879 ובצעירותו עוד נהיה מוקדם מאוד ציוני. עוד בתקופת הלימודים באוניברסיטה בשנת 1899 הוא הצטרף לתנועה הציונית בגרמניה וב- 1905 הוא השתתף בקונגרס הציוני בבאזל והיה אחד הפעילים בקהילה שלנו. היה לו שותף פעיל ביותר – סמי גרונמן שאחר כך התפרסם כאשר הוציא כמה ספרים וגם עלה ארצה. בזמן מלחמת העולם הראשונה אבא היה ברוסיה וכשחזר הוא המשיך ביתר תנופה בפעילות הציונית שלו, כי הוא למד להכיר גם את חיי היהודים ברוסיה ובעיותיהם. בכמה עיירות שם היה רוב מוחלט של יהודים. כל זה חיזק את עמדתו הציונית בקהילה היהודית בהנובר, בעיר הולדתי. אבא התחתן רק אחרי מלחמת העולם הראשונה.

הילדות במשפחה ציונית וליל הבדולח

אני נולדתי בשם ולטר בלוק ב- 15.8.1923 ובעצם היתה לי ילדות טובה ומאושרת. היינו 4 ילדים והיה לנו בית יפה בעיר. אבא היה עורך דין ויחד עם זה היה מאוד פעיל הן בקהילה והן בתנועה הציונית. כשהיטלר עלה לשלטון ב- 1933 הייתי בסה"כ בן 10, אבל אני זוכר יפה את עניין המאורעות עם כל הצער שהיה בכך. במידה מסוימת זה היה אפילו מעניין בשבילנו. נכנסתי מהר מאוד לתנועות נוער הציוניות. לא הבחנו כל כך בין הכיוונים השונים של התנועות, הכניסה שלנו לתנועה היתה יותר על סמך מה שהיה בנמצא במקום והן ע"י החברים שהיו סביבנו שאתם הלכנו ביחד כקבוצה. קודם הייתי ב"הבונים" ואחר כך כאשר התנועה התפצלה וחלק מהצעירים כבר עזבו את הארץ אני הייתי ב"יורקלויטה", זה לא היה כל כך מתוך סיבות של אידיאולוגיה, גם לא היה כל כך זמן לאידיאולוגיה אלא הסיבות החברתיות היו יותר חשובות. אני ביקרתי בבית ספר כללי, כי בית הספר היהודי נוסד רק בשנת 1936 בעירנו. המשכתי ללמוד בבית הספר הכללי עד ה- 10.11.1938 – ליל הבדולח. אנחנו גרנו קצת מחוץ לעיר ולא ידענו בבוקר כל כך מה שקרה בליל הבדולח,, בבוקר באו

ולקחו את אבא. ליל הבדולח בא לאחר שמזמן כבר רצו לעשות איזו אקציה נגד היהודים. באקציה הראשונה הזו אספו את כל היהודים שהיתה להם נתינות פולנית והעבירו אותם לפולניה. ביניהם היתה גם משפחת גרינשפאן, הבן שלהם שהיה אז בצרפת – התנקש בתחילת נובמבר באחד הנציגים הגרמנים בפריס ב פון ראט. כתוצאה מכך החליטו בגרמניה לגמור אחת ולתמיד עם היהודים. בליל הבדולח שרפו את כל בתי הכנסת היהודיים בגרמניה ובאוסטריה, באוסטריה זה התחולל כבר לפני כן, אבל בגרמניה זה לא היה לפני כן בממדים כאלה, הפעם שרפו את כל החנויות של היהודים וערכו חיפושים כמעט בכל הבתים והדירות של היהודים ועצרו בעיקר את הגברים וחלק גדול מהם נשלח לבוכנוולד ולדכאו. בבוקר ה- 10.11 הופיעו 2 נציגים של הגסטפו- המשטרה החשאית בשירות הנאצים – ועצרו את אבא בעיר שלנו שלחו את הגברים לבוכנוולד. אני נסעתי בבוקר לבית הספר ואחיי החזירו אותי משם. כשבאתי הביתה היו שם עדיין אנשי ה.S.S ששערכו חיפוש בבית. כך נשארנו לבד עם אמא ולא ידענו דבר על אבא. התחלנו לטכס עצה מה לעשות. השתדלנו לקבל צרטיפיקט לפלסטינה ובאמת קיבלנו אותו, דבר שהיה אז קשה מאוד לקבלו.

הצרטיפיקט וההכנות לעליה

אבל הודות לפעילותו של אבא במשך כל השנים בתנועה הציונית וגם בזכות זה שהוא ניהל בעירנו את המשרד הארץ ישראלי להגירה של היהודים קיבלנו את הצרטיפיקט שהיה טוב עבור כל המשפחה. על סמך הצרטיפיקט הזה שחררו את אבא אחרי 10 ימים והתנאי היה שנצטרך לעזוב את גרמניה תוך חודשיים – שלושה. אם אני חושב היום על המצב, זה בשבילי שאלה גדולה איך ההורים הצליחו בזה לחסל את הכל בתקופה כל כך קצרה ולהכין ליפט, למכור את הבית ולהוציא מה שאפשר היה להוציא (גם כסף) כשאבא היה כבר בן 60. אנחנו הילדים ראינו זאת כהרפתקה, להפך, היינו נלהבים לקראת ארץ ישראל כי ידענו שבאחד הימים נצא ובכלל עוד לא נסענו באוניה אף פעם וזה היה עבורנו דבר חדש ושמחנו לקראת זה. בשביל ההורים זאת היתה בכל זאת טרגדיה, קשה היה לעזוב הכל בגיל 60 ולעבור לארץ לא כל כך נודעת, בלי אפשרות למצוא עבודה במקצועו והסיכוי להרוויח כסף היה קלוש, דבר שבאמת לא יצא לפועל.

המשפחה מגיעה ארצה

הגענו בפברואר 1938 וכמה חודשים אחרי זה פרצה מלחמת העולם. על העברת כסף כבר לא היה מה לחשוב. יש לציין שאבא שהיה ציוני, חשב כבר שנים קודם לכן לעלות ארצה. בשנת 1936 הוא ביקר בארץ כדי להתעניין בקשר לאפשרות של הגירה, אבל כל הידידים הסבירו לו שבגילו אין לו כרגע מה לעשות כאן, וכדאי לו לחכות עוד כמה שנים עד שהילדים יהיו גדולים, יעלו קודם ובזכותם יוכלו לדרוש אחר כך את ההורים אליהם. למעשה אחותי היותר גדולה כבר היתה בהכשרה בגודוינקל, וחשבנו כבר על מהלך כזה, אבל בינתיים קרה מה שקרה והצטרכנו לעזוב את גרמניה לפני הזמן המתוכנן, באופן פתאומי. כאשר הגענו ארצה היה להורים ברור שהם לא יוכלו להחזיק לידם את הילדים ובמיוחד כאשר שתי אחיות הצעירות היו רק בנות 10-12. סידרו אותן באמצעות ארגון עולי גרמניה במושבת יוקנעם אצל משפחות מאמצות. הן גם למדו שם בבית הספר העממי ומשם הן עברו דרך עלית הנוער ובהמשך הצטרפו לקיבוצים. אני כשלעצמי נרשמתי לעלית הנוער. היות ואחרי שנרשמתי לעלית הנוער ועדיין הצטרכתי להמתין נשארתי בינתיים אצל בן דודה של אמא שהיה בנהריה ושמו היה הנס כהן, שרבים במעין הכירו אותו מכיוון שהיה נשוי אחר כך לאמו של גד קאופמן. נשארתי בנהריה 3 חודשים ובמאי 39 צורפתי לחברת הנוער בבאר טוביה.

בבאר טוביה

היו שם כבר 44 חניכים שהתחלקו למעשה ל 2 קבוצות – הקבוצה הציכית והקבוצה הייקית, בחלוקה של 50%-50%. השוני היה בכך שהציכים יכלו ללעוג לנו ולצחוק מאתנו בשפה הציכית מבלי שאנחנו הבינונו מילה. לזכותם יש להגיד שהם היו חברה מאוד מגובשת עם הרבה אידיאלים, הם אפילו הצטערו שהגיעו להכשרה במושב כי הם שאפו להגיע לקיבוץ. בניגוד לייקים כי אנחנו היינו יחידים-בודדים. המצב הזה גם מצא את ביטויו אחר כך, כאשר עמדה השאלה אם להתגייס לצבא הבריטי בזמן המלחמה. עוד בהיותנו בבאר טוביה באמת התגייסו מספר בחורים מהקבוצה הייקית לצבא, בו בזמן שהחלק הציכית שהיה יותר מגובש מבחינה חברתית, החליט שיותר חשוב להישאר ביחד ולהתגבש ואחר כך לצאת לאחד הקיבוצים להשלמה. הדבר הזה למעשה גם יצא לפועל כי החברה הציכית הגיעה למעין צבי במשותף כמעט בשלמותה, בו בזמן שמהחברה הייקית הגיעו בודדים בלבד. כשהגעתי לבאר טוביה הייתי בן 15 – אחד הצעירים שם. היינו מסודרים שם למשקים, כל אחד למשפחה במושב, המושבניק שלי חשב שהוא מקבל פועל חזק עם כושר עבודה והנה הוא קיבל ילד קטן אשר בקושי פותח את הפה. עד היום אני זוכר את הבעת בפנים שלו, אבל מהר מאוד נכנסתי שם לחיי המשפחה ונשארתי אצלם

שנתיים. היינו ביחסים טובים ביותר, כולנו עבדנו קשה מאוד, כמו המשפחות ובהחלט הרגשנו את עצמנו שייכים לעניין. יש לציין שהיה נהוג בכל עלית הנוער לעבוד רק חצי יום, אבל עבדנו הרבה יותר מאשר 4-5 שעות, כי היינו צריכים לחלוב את הפרות לא רק בבוקר ולפעמים גם להביא את החלב למשלוח. אחה"צ היינו נפגשים בבית ספר וקיבלנו שיעורים משני מורים, מדריכים, אבל הלימודים לא היו העיקר אלא העבודה. לפעמים היו לנו שיחות, אבל הפיזור במשפחות הקשה על הגיבוש החברתי, דבר שיכול היה להתבצע רק במסגרת של קיבוץ. הבעיה היתה שכמעט כל החברים עלו בלי ההורים. בהתחלה עוד הגיעו מכתבים והחשוב מאוד היה לרוץ בערב לדואר ולקוות למכתבים, אבל לאט לאט נפסקה הגעת המכתבים והקשר עם ההורים נותק, ואם היום אנחנו יודעים מה עלה בגורל ההורים אז לא ידעו והחברים חיו בדאגה מה קרה להורים. מהסבתא שלי קיבלנו מכתבים באמצעות הדודה בארגנטינה ודרך הצלב האדום, וגם אנחנו כתבנו מכתבים. סבתא שלי נלקחה ב- 43 מהנובר. יש להדגיש שגם בתקופה שהיינו בבאר טוביה התנועה השתדלה לדאוג לנו במקצת ורצתה לגבש אצלנו גרעין ומדי פעם הופיע מישהו מהמדריכים בתנועה. באחד הימים הופיעה גם שולמית קוגלמן כדי לתת לנו שיחה בערב וגם מדריכים אחרים. נסענו גם מדי פעם לכנסים. זכור לי כנס שהיה נקרא "שיבולת" כי זה היה קרוב לרחובות אפוא שקודם היה גרעין של מעין צבי. בזמן שהיינו בבאר טוביה גם עשינו כמה טיולים מטעם עלית הנוער – לעמק הירדן ולעמק יזרעאל להכיר את הארץ, ובסוף התקופה עשינו מסיבה גדולה בבית העם בכפר. אז כבר היה ברור לנו לאן שאנחנו נלך, בינתיים הגיעו עוד נציגים מקיבוצים אחרים שרצו שנבוא אליהם – אחד ממשמר החמישה במיוחד רצה מאוד להשפיע עלינו, אבל נציגי מעין צבי הגיעו במשקל כבד יותר, והם התאימו יותר למוצא שלנו כיוצאי גרמניה.

במעין צבי

פרידל הבטיח לנו בכלל את "הכחול מהשמים". הוא הבטיח לנו שכבר בונים למעלה בתים בשבילנו ושנהיה הראשונים למעלה על ההר, ובכן אלה שרצו ללכת בדרך הקבוצתית החליטו להשלים את מעין צבי. כך גיבשנו לעצמנו את עמדתנו וכך הגענו במרץ-אפריל 1941 למעין צבי, עם הגרעין הציכי ועם אחדים מהגרעין הגרמני בסה"כ עם 28 חברים. באמת היינו הראשונים למעלה, אבל לא נכנסנו לבניינים אלא גרנו באוהלים ודווקא מצאנו שזה יפה, היינו צעירים והיינו חלוצים. חילקו אותנו לעבודה בענפים השונים. הבאנו גם קצת מהאווירה הישראלית למעין. קודם כל היה לנו ניסיון חקלאי ובמילא סידרו אותנו בענפים החקלאיים השונים

וגם ציפו מאתנו שנכניס יותר מהשפה העברית למשק, כך שהחברים הסכימו לדבר רק עברית. עוד יש לציין שבמסיבות לא רצו להראות לנו שרוקדים ריקודים סלוניים. קרה שפעם כשחזרנו מאיזה כנס ונכנסנו לחדר האוכל, בדיוק רקדו ריקודים סלוניים כשגרשון גרזון מלווה אותם בנגינה בפסנתר. האמת היא שגם בבאר טוביה עשינו אותו הדבר וגם שם רקדנו ריקודים סלוניים, ואשר היום נחשבים ל"ריקודי הזמן". ראובן דירקטור במיוחד התלהב מהדבר. ובכן נכנסנו מהר לעבודה בחקלאות. כשלעצמי הסדרן סידר אותי לעבודת האינסטלציה. חשבתי שזה מצוין כי זה אומר שארכיב קווים להשקיה. אבל האינסטלציה זה היה משהו לגמרי אחר. אז פיתחו את הבאר על יד הכביש אשר היה צריך להוביל את המים למחנה החדש למעלה. לכן אנחנו עמדנו בעיקר עם מקוש ואיזמיל בידיים וחפרנו תעלה מהבאר למחנה. נאמר לי שזה עניין ליום יומיים אבל זה לא היה מדויק. עבדנו בהדרכתו של גרשון פרס שם ימים, שבועות וחודשים. אחרי כן השתלבתי בעבודה במשק. עבדתי חצי שנה בגן הירק בהדרכתו של שלמה שטנגר ויחד עם קרלה תמנה. אחרי כן ביקש ממני יוסל ליטוויץ לעבוד בבנות וב-1942 עברתי לענף הבנות. יותר מאוחר גם גוקס הצטרף אליו. הייתי במשך 25 שנה פעיל בבנות - היתה תקופה בה גוקס ריכז את הענף, ולאחר שגוקס יצא לכל מיני תפקידים הן במשק והן בפעולה ציבורית, המשכתי לרכז את הענף עד שנת 1968. אחר כך השתלבתי בפעילות "במשקי גרנות". שם נשארתי 3 קדנציות - 12 שנה. עבדתי שם בעיקר בעבודה משרדית, קודם במחלקת הבנות ואחר כך במחלקת הפירות והקירור, השתלבתי שם מאוד יפה והרגשתי מאוד טוב, אבל כל תקופה מגיעה פעם לקיצה והגיע הזמן לרוטציה גם בגרנות. כאן במשק התפנה מקום בסקופוס - מקום עבודה בו אני נמצא עדיין גם היום.

השתלבותם של ההורים בארץ

כפי שסיפרתי הגיע אבא לארץ כשהוא כבר בגיל 60. הם מצאו דירה בחיפה והיה קשה להשתלב בתהליך העבודה. בפרוץ המלחמה הוא מצא עבודה במחנות האנגלים והיה מחסנאי במחסנים בטירה. הוא היה צריך לקום כל בוקר השכם לעבודה, אם כי העבודה לא היתה קשה אבל הוא היה צריך לנסוע ברכבת לטירה והיה חוזר מאוחר בערב. היות ובגרמניה הוא היה עורך דין ופעיל בקהילה ובתנועה הציונית, הוא לא היה רגיל לעבודה פיזית. אחרי המלחמה כמובן הסתיימה העבודה והוא נשאר בלי פרנסה. למזלנו הגיעו השילומים ומצבם החומרי השתפר. הם לא כל כך רצו לחסל את הדירה בחיפה, כי המחשבה היתה, שאם הילדים יגיעו לחיפה שיהיה

להם איפא להתארת, מרכז בו המשפחה תוכל להיות ביחד. הם דחו אז את האפשרות לעבור לאחד הקיבוצים בהם היו להם ילדים. לקיבוצים גם כן היה קושי לקבל הורים, לאמא היה קשה ללכת ובודאי שלא בשבילים של מעין צבי כל עוד שהיה צריך להסתובב על סלעים. גם שירותים צמודים לא היו קיימים אז במעין. כאשר התנאים במקום השתפרו ואבא הגיע לגיל 70 החליטו ההורים שלי לעבור למעין. הם ביקשו לבנות עבורם דירה ואז הם השקיעו בכך את כספם. יחד עם משפחת האז שהגיעו כבר לפנייהם למעין הם מצאו כאן, ביחד אתם, בנין עם שירותים משותפים והקימו כאן מחדש את ביתם. אבא השתלב כאן יפה, גם בעבודה. כל בוקר הוא עלה ברגל לזכרון יעקב, במשך שנים, כדי לעזור בעבודה בחנות בעיקר בתור קופאי, הוא עבד יחד עם יעקב צולמן, שמעון ריכטר, אקי אקמן, חנה לב ויוסל ליטויץ.

ההורים הגיעו לגיל יפה. אבא נפטר בגיל 85. ואמא עוד עברה את גיל 90, ואת יום הולדתה זה הספקנו עוד לחגוג בשנת 1983, אחרי זה היא נפטרה. מעין צבי היה בשביל המשפחה שלנו מרכז, כי גם האחיות שלי גרו בסביבה הקרובה – בנחשולים ובמעגן מיכאל וכך מצאנו במעין צבי את הבית לכל המשפחה.

בחזרה - אל תולדות המשפחה בחו"ל

במאה הקודמת, הקהילות בגרמניה נעשו יותר ויותר קטנות והפרנסה כבר לא היתה מצויה. כאשר הסבא שלי התחיל בלימודים באוניברסיטה עברה המשפחה העירה. הסבא למד רפואה ובמלחמת העולם של 70-71 הוא שירת בתור רופא (Stabsarzt) ברשותי נמצאים תעודות על כך. אחר כך הוא התיישב בהנובר בתור רופא ויותר מאוחר בתחילת המאה, נוסד שם בית החולים היהודי המרכזי והוא היה שם רופא ראשי. נוסף לכך הוא היה פעיל גם בבתי החולים הנוצרים. אנחנו בנינו את הבית שלנו ברובע בו הקימו גם את בית החולים כך שהבית שלנו היה קרוב אליו. סבא היה גר קודם במרכז העיר, איפא שגם אבא נולד. המשפחה היתה מושרשת כבר הרבה דורות בגרמניה. מצד הסבתא חיו בדורות קודמים בהנובר. שם עסקו קודם במסחר ואחר כך גם בתעשייה. הם היו בין המייסדים של הקונטיננטל. יכול להיות שגורל המשפחה שלנו אופיינית לגורלם של הרבה יהודים בגרמניה, אשר במשך שנים רבות היו מושרשים בגרמניה וראו את עתידם כגרמנים. אילן היוחסים שלי מגיע עד למאה ה-17 ואפילו עוד לפני כן. האוכלוסיה היהודית בגרמניה בדורות ההם במאה ה-18 וה-19 היתה מפוזרת בערים הקטנות ובכפרים וכך גם משפחת הסבא שלי באו מכפרים קטנים ועיירות קטנות בסביבת הילדסהיים גטינגן בצפון

מערב גרמניה. הסבא של אבא היה מורה בקהילות ע"י האלבה והחליף מקום כל כמה שנים. הוא לימד בעיקר ילדים יהודיים אבל היו גם מקומות שמשפחות נוצריות נתנו את ילדיהם לבית ספר היהודי, מכיוון שלבית ספר היהודי היתה רמה יותר גבוהה מאשר לבית הספר הכללי. כמוכן שהלימודים התנהלו בשפה הגרמנית (לא יידיש). הילדים קיבלו במקומות אלה גם חינוך יהודי וגם חינוך כללי. הסבא שלי המשיך בלימודיו באוניברסיטה וכשעבר לשטח הרפואה בגמר הלימודים הוא עבר לעיר הגדולה שהיתה באזור – להנובר. הוא עסק הן ברפואה כללית והן ברפואת עיניים. בבית החולים היהודי בעירנו הוא נעשה רופא ראשי לכן גם העבירו את הדירה ממרכז העיר אל מחוץ לעיר בקרבת בית החולים. כאשר אבא שלי הצטרף לתנועה הציונית, הסבא ראה בזה אסון גדול. אבל מקובל היה שהבנים הולכים בכיוון אחר מההורים. אבא הצטרף לתנועה הציונית עוד בהיותו סטודנט, ומצא מהר מאוד את הדרך חזרה אל היהדות. אבא השלים את הלימודים כיועץ באוניברסיטאות השונות ואחרי מלחמת העולם הראשונה הוא נהיה עורך דין עצמאי בעירנו. מלחמת העולם הראשונה ניתקה את עיסוקיו במקצוע כי הוא "נקרא לדגל הגרמני" כמו רוב היהודים, וכאמור שירת 3 שנים בחזית הרוסית.

צד ב' של הקסטה – 12.11.1987

מכיוון שברוסיה היה רוב מוחלט של אוכלוסיה יהודית התקיימו שם חיים יהודיים פעילים ביותר. על התרשמותו מהחיים היהודיים אבא כתב יומן אשר גם פורסם. כל זה השאיר רושם עמוק לא רק על אבא אלא גם על רוב החיילים היהודיים ואחרי שחזרו מהמלחמה והשתקעו שוב בגרמניה הם הפכו לציונים נלהבים, אם כי זה היה מיעוט בולט בציבור היהודי בגרמניה עד 1933. במשך כל השנים האלה אבא היה לא רק פעיל בתנועה הציונית אלא גם בקהילה. ולכן אנו חולקים את הצטרפנו מהר מאוד לתנועות ספורט יהודיות ותנועות הנוער היהודיות. בגיל 12 בנוסף לפעילות בתנועה בערבים, היינו יוצאים גם בימי ראשון עם התנועה לטבע (Fahrt) והמשפחה נשארה "בצד".

כאשר היטלר עלה לשלטון והיהודים היו צריכים לעזוב את המקצועות שלהם ולאט לאט גם נדחקו הצידה מהחיים הכלכליים של גרמניה והיתה סכנת חיים להמשך חייהם בגרמניה – לא כולם ראו זאת בזמן וגם לא לכולם היתה אפשרות לצאת את גרמניה. אפשר להבין היום שלהרבה אנשים היה קשה לוותר ולחסל הכל ולצאת את גבולות המדינה אל מקום לא ידוע ולהתחיל מ"אפס". יותר קל היה לציונים אשר התחנכו לכך להתחיל משהו חדש בארץ החדשה שלנו בארץ היהודים, אבל לרוב

יהדות גרמניה זה היה מושג חדש. מי שיכול היה לצאת לארץ כמו לאמריקה יצא לשם, אבל אפילו אם רצו המכסה לצאת היתה מוגבלת ביותר. גם האפשרויות לצאת לארץ ישראל היו מצומצמות כי ניתנה עדיפות לצעירים שיכלו לתרום יותר לחיים בארץ. רצה הגורל שהיהודים היו צריכים לנקות ולהקים שוב מחדש מה שהם הרסו. (Wiederherstellung) und (Buerger Strafen). כך גם היינו צריכים לשלם כסף כדי שנוכל בכלל לצאת.